

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту

Кафедра економічної теорії

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

3

економічної теорії

на тему:

«Аналіз впливу рівня заробітної плати на трудову міграцію»

Студентки 2 курсу ОПЗ -21 групи
напряму підготовки «Облік і аудит»

Рублик Д.Ю.

Науковий керівник:

к. е. н., викл. Вірковська А. А.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка: ECTS _____

ПЛАН

Вступ

1. Теоретичні аспекти трудової міграції.
2. Аналіз динаміки заробітної плати в Україні та її вплив на трудову міграцію.
3. Проблеми трудової міграції і оплати праці та шляхи їх вирішення.

Висновки

Список використаної літератури

Зміст

Вступ	3
1.Теоретичні аспекти трудової міграції.....	5
2. Аналіз динаміки заробітної плати в Україні та її вплив на трудову міграцію.....	8
3. Проблеми трудової міграції і оплати праці та шляхи їх вирішення.....	12
Висновки.....	17
Список використаної літератури.....	19

Вступ

Актуальність теми дослідження. Дана тема є доволі актуальною в наш час, оскільки однією з основних проблем сучасності є міграційний рух населення, який впливає на багато проявів соціального та економічного життя. Міграція може забезпечувати реальні вигоди для країн і регіонів, які є реципієнтами робочої сили, але відповідно і здійснювати значний негативний вплив на економічне та соціальне становище країн-донорів робочої сили. Дослідження даного питання висвітлюється в таких науках як демографія, статистика, економіка і т.д.

Після отримання незалежності в Україні стрімко розвинулась, майже відсутня за радянських часів, форма міграційного руху населення — трудова міграція. Нищівним ударом для економіки України, формування її науково-технічного потенціалу є втрата (шляхом еміграції) висококваліфікованих кадрів та молодих спеціалістів. Це, безперечно, негативно впливає на темпи розвитку економіки України в цілому.

На сучасному етапі розвитку ринку праці в Україні характерними є: низький рівень заробітної, зростання безробіття, незначна ефективність заходів державної політики, які стосуються зайнятості населення і підтримки малого бізнесу. Як наслідок – трудові міграційні процеси з України до інших країн є масовим мейнстримним явищем. Це зумовлює необхідність аналітичного аналізу у цій сфері [7].

Метою курсової роботи є аналіз впливу рівня заробітної плати на трудову міграцію. Відповідно до поставленої мети **завданнями** даної роботи є розгляд трудової міграції населення України, її сучасний стан, аналіз факторів які впливають на розвиток міграції та шляхи розвитку даної проблеми.

Предметом дослідження є трудова міграція, та вплив на неї заробітної плати в Україні.

1. Теоретичні аспекти трудової міграції.

Міграція робочої сили являється частиною структурних змін в економіці держави і залежить від соціально-трудова відносин, що утворилися в ній. Сьогодні майже всі регіони та країни пов'язані з міграційними процесами. За підрахунками Міжнародної організації (МОП), нині у світі близько 90 млн. іноземних громадян є економічно активними, (працюють за наймом, самозайняті або іншим способом здійснюють оплачувану економічну діяльність), що становить майже половину з двохсот млн. осіб, які перебувають на даний час за межами країн, звідки вони походять. Україна також є активним учасником світових міграційних процесів, насамперед, щодо виїздів громадян за кордон для працевлаштування. За даними дослідження МОП проведеному в 2014-2015 рр., близько 700 тис. громадян України виїхали за кордон для здійснення трудової діяльності [6].

Сучасні міжнародні економічні відносини тісно пов'язані з поняттям міграції, імміграція робочої сили, еміграція робочої сили, рееміграції населення.

Міграція – це переміщення людей, окремих індивідумів, пов'язане зі зміною місця проживання [10, с. 7]. Таке сукупне поняття включає в себе імміграцію, еміграцію, реміграцію та інші поняття.

Еміграція робочої сили (від лат. *migratio* - переїзд, переміщення) – це переселення громадян в іншу країну на постійне або довготривале тимчасове проживання з метою працевлаштування.

Імміграція робочої сили (від лат. *immigrare* — вселяюся) – це в'їзд в країну на постійне або тривале перебування громадян іншої країни з метою працевлаштування [5].

Реміграція передбачає повернення мігранта на батьківщину.

Суть трудової міграції проявляється в дотриманні відповідності між попитом та пропозицією робочої сили в різних регіонах держави та світу, а також задоволення особистих потреб соціального, кар'єрного та духовного спрямування, які особа не може реалізувати в межах власної країни.

Для оцінки трудової міграції за масштабом, її аналізу і прогнозування використовують прямі і непрямі методи, які включають в себе такі показники як: коефіцієнт інтенсивності механічного руху, масштаби прибуття (прибуття), коефіцієнт інтенсивності прибуття(вибуття) населення, сальдо міграції, коефіцієнт чистої міграції, міграційний обмін, коефіцієнт інтенсивності міграційних переміщень. Дані коефіцієнти розраховуються у відсотках за певний період часу (місяць, квартал, півріччя, рік) на 100 або 1000 осіб населення [13].

Трудову міграцію поділяють на внутрішню (у межах держави) та зовнішню.

Внутрішньою міграцією є така, коли відбувається переміщення економічно активного населення в межах однієї країни, між територіальними одиницями (область, район, автономна республіка), галузями економіки, підприємствами. Виділяють також міграції сільського та міського населення, міжміські міграції та міграції у межах сільської місцевості.

Зовнішня міграція (міжнародна) – переселення населення, пов'язана з перетинанням державного кордону з країни (еміграція) і в'їздом в іншу (імміграція).

Міжнародна трудова міграція за тривалістю є:

- постійна (безповоротна) – це переміщення населення, що супроводжується зміною постійного місця проживання. Прикладом такого виду міграції є переселення сільських жителів до міста.

- тимчасова (зворотна) прикладом яких є переселення людей на інші території з метою навчання або роботи за контрактом.

В свою чергу тимчасові міграції поділяються на: маятникові, циклічні (сезонні) та епізодичні. Детальніше про кожну з них.

Маятникова міграція — це щоденні, короткотривалі поїздки від місця проживання на місце роботи або навчання, що розташовані в різних населених пунктах.

Циклічна або сезонна міграція — це переміщення населення з метою пошуку роботи на певний час, сезон, за умови повернення на попереднє місце проживання після його закінчення.

Епізодична міграція передбачає поїздки, які здійснюються нерегулярно. Наприклад, ділові, рекреаційні, культурні і т.д.

За правовою ознакою мігрантів поділяють на:

- Легальних – це ті мігранти, які перетинають кордони держави законно, тобто за наявності візи на певний термін.

- Напівлегальних – це такі мігранти, які покидають батьківщину з дійсною візою, проте через певний час відмовляються повертатись додому і залишаються в іноземній державі на незаконних підставах.

- Нелегальних – це ті мігранти, які покидають свою країну без законних підстав, без наявності офіційних документів [12].

Людей, які переїжджають до іноземної країни на постійне місце проживання називають іммігрантами, а тих то виїждить з своєї країни – емігрантами. Показник, який виражає різницю між кількістю емігрантів та іммігрантів називається сальдо міграції. Якщо до певної країни приїжджає більше людей ніж виїжджає, то сальдо міграції має додатній показник, і відповідно, якщо більше виїжджає ніж приїжджає то від’ємний.

Розширення міграційного руху сприяло розмежуванню на два ринки праці, перший для робітників-громадян даної країни та другий для іноземних робітників. Останній формується здебільшого на нелегальній міграції. Проте, попри усі спроби які держава здійснює для подолання цієї проблеми, зупинити і заборонити такий вид міграції повністю неможливо. Нелегальні іммігранти працюють на малооплачуваних роботах та на так званих «3D» роботах (Dirty, Dangerousand, Demeaning), що дослівно в перекладі з англійської означає «брудні», «небезпечні», «важкі» та без соціального захисту, що суперечить усім законам та міжнародним конвенціям.

2. Аналіз динаміки заробітної плати в Україні та її вплив на трудову міграцію.

В історії України науковці виділяють 4-5 хвиль трудової міграції, але на сьогоднішній день, основним чинником виїзду громадян за кордон є різниця між сучасним економічним станом та соціальними потребами. Проблема в основному полягає не тільки у сьогоденних економічних та суспільних недоліках, але й у відсутності чіткої перспективи на покращення ситуації у майбутньому. За висновками багатьох вітчизняних учених, сучасна офіційна статистика фіксує досить високі показники трудових міграційних переміщень населення України. Нижче представлений графік кількості трудових мігрантів за 2014-2015 рр.

Рис. 2.1. Оцінка кількості трудових мігрантів (2014-2015 рр.) [12].

За даними цього ж дослідження, серед трудових мігрантів переважають чоловіки - 66% віком від 30 до 44 років, а жінки 34%. Визначено, що більшість мігрантів є жителями західних областей. 41% трудових мігрантів мають середню або середню спеціальну освіту, 36% – вищу освіту. Основні країни, до яких мігрують українські трудові ресурси – Польща, Російська Федерація, Чеська Республіка та Італія. Вони становлять близько 80% загальних мас короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України [12].

Пріоритетними серед сфер зайнятості українських працівників за кордоном передусім є будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство. Для місцевого

населення такі роботи не є престижними, навіть в умовах високого рівня безробіття.

Центральною серед причин і рушійною силою міжнародної трудової міграції українців є проблема економічного розвитку. Це, насамперед, наднизький рівень заробітної плати, який у кілька разів менший, ніж у країнах зі схожим устроєм і в 10 та більше разів нижчий ніж у розвинених країнах. Для порівняння: за даними Державної служби статистики, середня заробітна плата в Україні в січні 2015 р. становила 5230 грн. [11] (або 217 дол. США), у той час як середньомісячний заробіток одного трудового мігранта становив 930 доларів США. Розміри середньомісячного заробітку у основних країнах-імпортерах української робочої сили представлені на рис. 2.2.

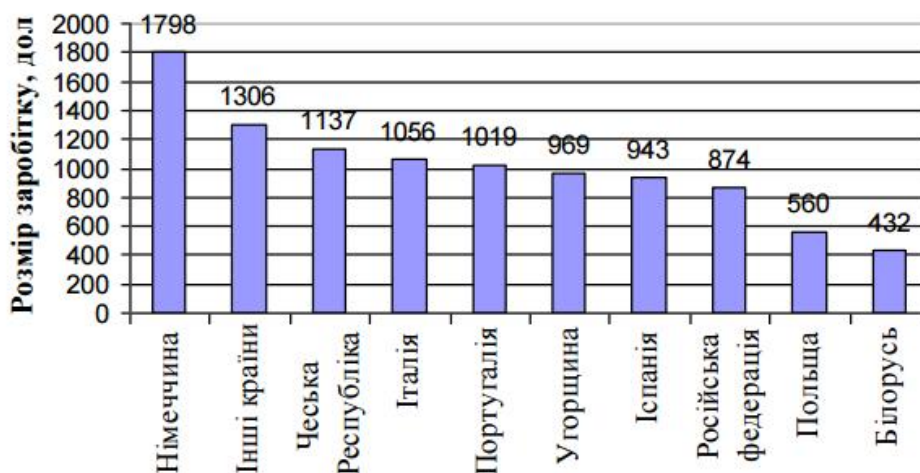

Рис. 2.2. Середня заробітна плата в основних країнах-імпортерах української робочої сили, 2012-2015 рр., дол. США [4].

Заробітки мігрантів, як видно з графіка є у два, три рази вищими, ніж в Україні, що має ряд позитивних наслідків, як для їхніх домогосподарств, так і для економіки власної держави:

- трудові мігранти мають робочі місця;
- зменшується тиск на національному ринку праці;
- перекази зароблених коштів родичам;
- покращується рівень життя працівника і його родини тощо.

Негативним є той факт, що більшість коштів, надісланих трудо-мігрантом витрачається не на вклад у розвиток власного бізнесу а на власне споживання. Таким чином, рівень заробітної плати – це один із найвагоміших чинників, що сприяє трудовій міграції українців.

На сьогодні заробітна плата згідно з чинним законодавством - це винагорода найманих працівників, обчислена як правило у грошовому виразі, яку власник чи уповноважений ним орган оплачує за виконану роботу [2].

Якщо проаналізувати динаміку середньої заробітної плати в Україні за останніх 5 років то можна помітити тенденцію до зростання. Але в той же час, високий рівень інфляції, що за даними НБУ становить 9%, безробіття, рівень абсолютної бідності та інші негативні фактори в кінцевому результаті не можуть дати позитивних наслідків для гідного рівня життя населення.

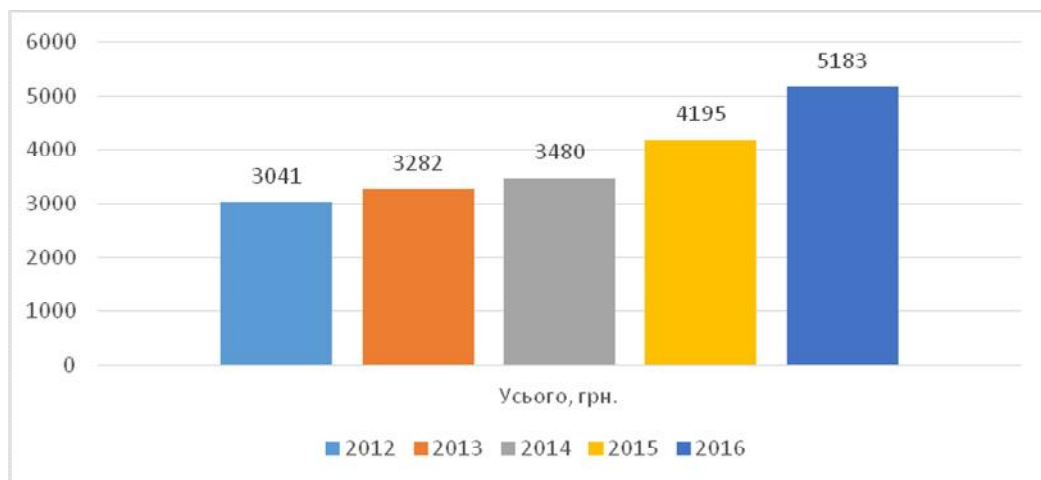

Рис. 2.3. Динаміка середньомісячної заробітної плати трудових ресурсів України у 2012-2016 роках. Автор уклав самостійно на основі джерела [11].

Прийняття у новому 2017 році рішення, щодо збільшення мінімальної заробітної плати до 3200 грн. мало би різко позитивно вплинути на зменшення рівня трудової міграції населення. Так, це сприятиме зростанню доходів для працюючих громадян. Однак підвищення зарплат торкнеться в основному низькооплачуваних працівників з тою ж мінімальною заробітною платою 3200 грн., що у доларовому еквіваленті становить 120 дол., а це менше 4 дол. на

день. За оцінками різних Міжнародних інститутів менше 5 дол. на день – це рівень бідності [14].

Вартість гривні, тобто відношення курсу гривні до долара впливає на розмір реальної заробітної плати, адже ми купуємо велику кількість імпортованих товарів.

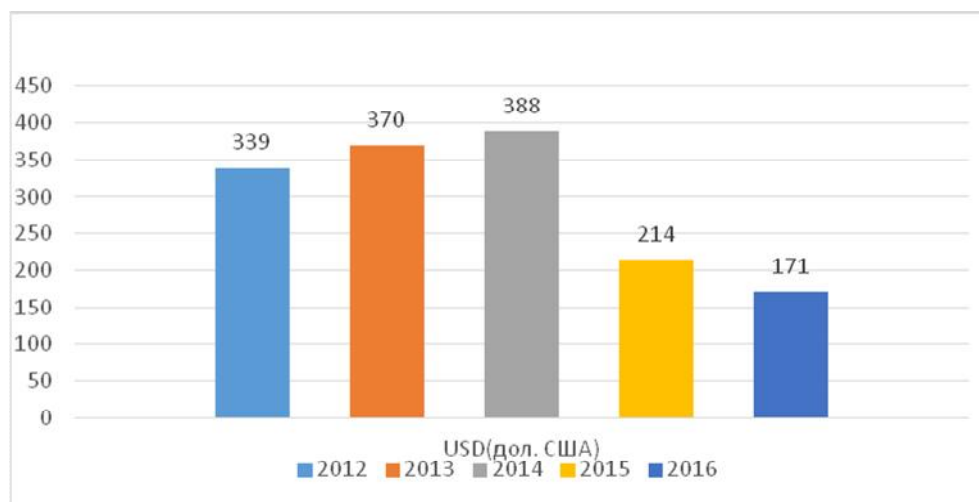

Рис. 2.4. Динаміка середньої заробітної плати українців в USD (доллар США) за 2009-2016 рр. Автор уклав самостійно на основі джерела [15].

Як бачимо, на рисунку 2.4. найбільший показник заробітної плати відносно долара спостерігався у 2014 році. Та вже на початок 2015 року всі досягнення попередніх років були втраченими, причиною цього стало збільшення курсу долара в 2 рази.

Так як рівень заробітної плати за кордоном є значно вищим, ніж в Україні, то в соціальному плані наслідки міжнародної трудової міграції є позитивними у короткому періоді, тому що міграція є фактором збільшення доходів населення, особливо його бідної частини. Проте вона також піднімає питання соціальної незахищеності українських трудо-мігрантів сьогодні та в майбутньому, коли вони досягнуть пенсійного віку, оскільки більшість мігрантів не беруть участь у соціальному захисті і страхуванні [8].

3. Проблеми трудової міграції і оплати праці та шляхи їх вирішення.

Чимало економічних проблем змушують українців покидати свою землю в пошуках роботи. Падіння рівня і якості життя, нестача робочих місць, низька заробітна платня, інфляція, що веде до росту цін на продукти харчування, медичне обслуговування, навчання.

Але якщо раніше в міграції брали участь мешканці столиці, великих міст, де люди були більш інформованими і мобільними, то зараз є надзвичайно активними жителі сіл, містечок. Так, за даними загальнонаціонального соціологічного моніторингу, на сьогодні короткострокова трудова міграція населення за кордон представлена жителями малих міст (33%) та сільської місцевості (28%) [4].

Причиною емігрування українців є ситуація нестабільності в Україні, широко поширена корупція, відсутність розвитку і можливості самореалізуватись, зловживання владою посадовців.

Серед завдань, які повинна поставити перед собою влада повинно бути створення стабільних економічних умов для повернення громадян України у власну державу, надати їм робочі місця та соціальний захист. Зарубіжний досвід показує, що до реміграції трудових ресурсів призводить покращення економічного стану, забезпечення прав людини. Цей чинник є особливо актуальним на сьогодні [3].

Належить внести зміни до державної міграційної політики та забезпечити правовий захист українських трудових мігрантів шляхом укладення з відповідними країнами угод, щодо легалізації праці громадян нашої держави. Важливо також створити належні умови для трудових мігрантів, які повертаються в Україну, забезпечити реальну підтримку розвитку підприємництва та малого бізнесу, активних соціальних дій, розвивати інфраструктуру сіл. Та головними діями з боку держави повинно стати

проведення економічних реформ, що сприятимуть підвищенню рівня життя населення у власній державі.

Ще однією проблемою, що гостро постає в умовах економічної нестабільності є проблема оплати праці в Україні, яка знаходиться на одному з найнижчих рівнів серед пострадянських країн і Європи. Серед проблем у сфері оплати праці особливе місце посідає низька питома вага витрат на робочу силу в собівартості виробництва. Оплата праці основана на принципах економічної свободи ринкових суб'єктів та їх відповідальність за результатами власної діяльності [1]. Тому дедалі гострішою стає проблема заробітної плати працівників, яка повинна повністю залежати від ефективності та результату їхньої роботи. Одним з найважливіших завданням у сфері оплати праці є захист працюючих від суб'єктивності та нерегулярності винагород за працю.

Вагомою сучасною проблемою в Україні є несвоєчасна виплата зароблених працівниками грошей (рис. 3.1), а також «тінізація» заробітних плат, чим порушуються права громадян на працю.

Нижче представлений графік заборгованості з виплати заробітної плати за останні 5 років. Бачимо, що високий стрибок невиплат заробітної плати відбувся у 2014 році, через інфляційні процеси і падіння економіки України.

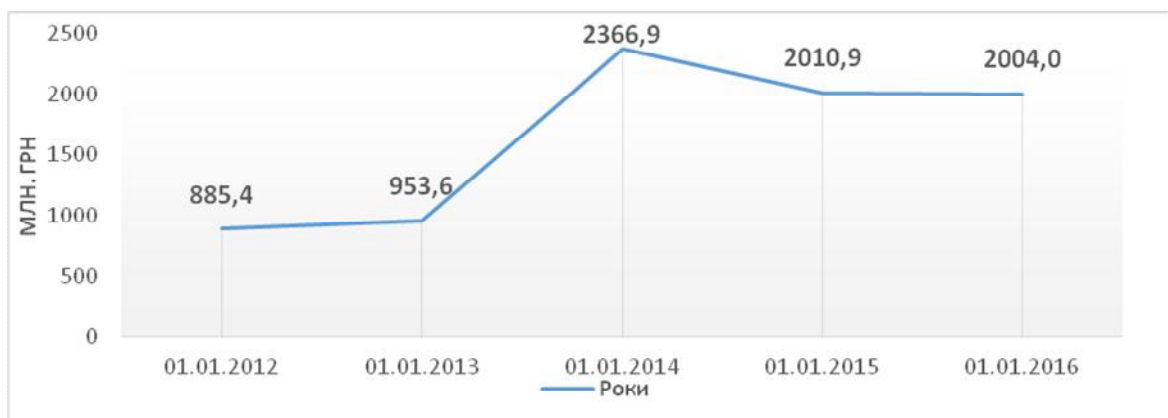

Рис. 3.1. Динаміка заборгованості з виплати заробітної плати в Україні за 2012-2016 рр. Автор уклав самостійно на основі джерела [11].

На прикладі досвіду розвинутих країн можна визначити позитивні напрями щодо регулювання заробітної плати. Влада повинна проаналізувати і

використовувати цей досвід у власній політиці, для того щоб покращити стан соціального захисту населення зокрема у виплаті заробітної плати, адже це є основою. Оптимальні шляхи, щодо вирішення проблем оплати праці в Україні представлені нижче.

Оптимальними шляхами вирішення проблем оплати праці можна вважати такі:

- удосконалення тарифної системи та нормування праці;
- активна участь держави у регулюванні оплати праці;
- посилення мотивації працівників підприємств до праці;
- обмеження «тіньової» оплати праці та її легалізація;

Підвищення заробітної плати — потужний стимул для високого розвитку економіки, завдяки якому можливе зростання обсягів національного виробництва, створення нових робочих місць та загальне поліпшення життя населення.

Наступними діями задля подолання чи обмеження трудової міграції повинно стати усунення економічних і соціальних причини цього явища. Якщо відповідна оплата праці громадян України зросте хоча б до 300 доларів на місяць, то це зменшить рівень трудової міграції в рази. Уряд України приділяє трудовій міграції все більше уваги, що сприяє поступовому поліпшенню стану справ в економіці та вдосконаленню нашого законодавства. Спільними зусиллями долаємо ряд проблем, що їх породжує трудова міграція. Проте жорсткі реалії висувають нові перепони у сфері зайнятості та міграції. Отже, невідкладною виступає проблема створення значної кількості нових робочих місць, причому із розміром зарплати — не менше мінімальної в державі та задовільними умовами праці. Одним з найголовніших напрямків щодо покращення ситуації на ринку праці є необхідність підвищення рівня зайнятості населення в підприємницькій діяльності, особливо підприємствах малого бізнесу. Світовий досвід підтверджує, що мале підприємництво забезпечує у

2—3 рази більшу ефективність капіталовкладень і за обсягом коштів, і за терміном віддачі порівняно з державними підприємствами [9].

Якщо після стабілізації політичної ситуації в Україні, економіка країни буде розвиватися таким чином, людина зможе отримувати гідну заробітну плату, щоб забезпечити себе та свою сім'ю, соціальні гарантії, умови для ведення власного бізнесу, у нього не буде необхідності шукати собі низько кваліфіковану роботу за кордоном. Особливо перспективним в цьому напрямку є, розробка заходів для повернення на батьківщину учнівської молоді за кордоном, і може використовувати отриманий світовий досвід для ведення бізнесу в Україні.

Висновки

Отже, трудова міграція громадян України за кордон продовжує залишатися масовим соціально значущим міграційним потоком. При цьому аналіз та оцінка трудових міграцій щодо їх впливу як на самих трудових мігрантів, на українське суспільство в цілому є доволі неоднозначними. Серед негативних наслідків для суспільства слід акцентувати на тому, що, з одного боку, Україна як одна з найбільших країн-донорів робочої сили в Європі втрачає найбільш активну в репродуктивному та трудовому віці частину населення. З другого боку, в умовах соціально-економічної кризи трудова міграція сприяє зниженню тиску на ринок праці та зменшенню напруги в суспільстві. До позитивних рис трудової міграції для самих мігрантів варто віднести можливість підвищення добробуту окремих категорій працівників та членів їх родин. Водночас робота за кордоном пов'язана з низкою ризиків та багатьох негативних наслідків для трудових мігрантів.

Зробивши аналіз динаміки заробітної плати, а також фактори які впливають на її формування, можна зробити висновки, що хоча мінімальна заробітна плата в Україні значно зросла, проте в розрізі загального економічного становища залишається основною причиною для еміграції висококваліфікованих працівників і не тільки.

В даній курсовій роботі, я виконала поставлені мною на початку завдання, а саме розглянула трудову міграцію населення України, її сучасний стан, проаналізувала фактори які впливають на розвиток міграції та розглянула шляхи розвитку даної проблеми.

Ситуація щодо міграції, яка склалась в Україні є досить проблемною. Адже за кордон виїжджає переважно найактивніше та освічене населення працездатного та відтворювального віку, саме тому відбувається зменшення трудових ресурсів. Для запобігання погіршення даної ситуації необхідне втручання уряду та здійснення певних заходів у соціальній сфері та сфері демографічної політики, а саме: створення нових робочих місць, гідна заробітна плата і відповідне соціальне страхування. Дані заходи повинні сприяти

зменшенню числа емігрантів та повернути наших молодих спеціалістів та досвідчених фахівців у різні сфери діяльності, які запозичили певний досвід у іноземних країн. Проте, зважаючи на сучасний стан подій, важко здійснити певні заходи для покращення ситуації. Насамперед, уряду країни потрібно докласти всіх можливих зусиль аби зупинити військовий конфлікт з Росією, адже саме через дану проблему значно погіршилась економічна ситуація України, зріс рівень інфляції, відбулось обвалення національної грошової одиниці та ще ряд проблем, які потребують вирішення. Якщо ж ці проблеми не вирішувати, ближчим часом економічна ситуація в країні зазнає ще більших негативних змін. У сучасних умовах військового конфлікту і загрози фізичного знищення як людей, так і майна, міграційна активність населення значно підвищилась і привела до активізації внутрішніх переміщень і еміграційних потоків з країни. Всі перелічені проблеми прямо пропорційно впливають на можливість роботодавця оплачувати працю робітника, що стає ще одним вирішальним фактором пошуку кращих заробітків за кордоном.

Зупинити активну міграцію можна, зробивши в країні комфортні умови для життя людей шляхом створення високопродуктивних робочих місць на яких буде випускатись конкурентоспроможна продукція, яка буде користуватися попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках. Високооплачуваною заробітною платою, яка мотивуватиме працівників до якісної роботи. Можливо все, варто тільки цього захотіти.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. // ВВР. – 1995. - №17. – Ст. 33
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. // ВР. – 1995. - №108/95. – Ст. 1
3. Баланда А. Інститут мінімальної заробітної плати: світовий досвід встановлення та проблеми України // Україна: аспекти праці. - 2015. - № 4.- С.13-48
4. Гринкевич С.С. Міжнародна міграція робочої сили та її розвиток в Україні // Вісник ХНТУ – 2009. - №1. – С.12-14
5. Гуменюк, Ю. П. Міжнародна трудова міграція : методологічний та організаційний аспекти [Текст] : монографія / Ю. П. Гуменюк. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – С. 311-327
6. Звіт щодо методології організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні / Міжнародна організація праці. Група тех. підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. – Будапешт, 2013. – С.31
7. Козик, В. В. Міжнародна міграція робочої сили // Козик, В. В. Міжнародні економічні відносини: навч. посіб. / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. - 7-ме вид., стер. - К.: Знання, 2008. - С. 223 – 234
8. Кравчук Л.С. Характеристика впливаючих факторів на рівень заробітної плати / Л.С. Кравчук, Т.А. Дзюба // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4.- С.110-139
9. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – С.40
10. МІГРАЦІЯ //Юридична енциклопедія : [в 6-ти т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К. : Українська енциклопедія, 1998. — С.

11. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Звіт зі світової міграції «Міграція в Україні: цифри і факти» / Міжнародна організація з міграції (МОМ) в Україні, вересень 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iom.org.ua>
13. Міграційні процеси: сутність, причини, види та показники міграції– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://buklib.net/books/27309>
14. Проект Закону про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032
15. Фінансовий портал Мінфіну [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minfin.com.ua>

